

EDEBİYAT TARİHİMİZİN İLGİNÇ BİR İSMİ

VAHİD MAHTUMÎ

Doç. Dr. Mustafa İSEN

Edebiyat tarihimize dönüp baktığımızda Halk, Divan ve Tekke edebiyatı gibi farklı alanlara mensup şairlerin temayüz etikleri sahalardan dışında da eserler verdikleri bilinen bir gerçektir. Yani D.van şairleri hece vezniyle ve Halk edebiyatının nazım şekilleriyle şiirler yazdıkları gibi Aşk edebiyatı mensupları da özellikle XVII. yüzyıldan itibaren klasik tarzda ve aruzla şiirler söylemişlerdir. Tekke edebiyatı mensupları her iki alanın nazım şekli ve türlerini rahatça kullanabildikleri için bu tarz örnekler onlarda daha sık karşımıza çıkar.

Oysa size bu yazıyla tanıtacağım Vahid Mahtumî, yukarıda çerçevesi çizilen niteliklerin de ötesinde özelliklere sahip biridir. O da Divan ve Aşk edebiyatı tarzında şiirler yazmakla birlikte bu iki alanı adeta iki farklı kişilikle ele almış ve Divan edebiyatı tarzında yazdıklarında Vahid, Aşk edebiyatı tarzında yazdıklarında Mahtumî mahlasını kullanmıştır. Edebiyatımızda birden çok mahlas kullanan ya da hayatının farklı devrelerinde değişik mahlaslar kullanan şairler bulunmakla birlikte böylesine farklı tarz şiirlerde değişik mahlas kullanan -benim bilgilerime göre- yegane şair Vahid Mahtumî'dir.

Vahid, İstanbul doğumlu olup asıl adı Mehmed'dir. Enderun'da yetişen şair, eğitimi tamamlandıktan sonra III. Ahmed'e silahşör olmuştur. Güzel ata biner, cirit oynamada mahirdir. Mûsikşinas olup güzel besteleri vardır. Saz çalar, sesi de güzeldir. Tıpkı şiirde olduğu gibi hem klasik tarzda hem de halk türküleri söylemede eşsiz biridir. Aynı zamanda çok nüktedandır. İşte

bu özellikleriyle padişahın teveccühünü kazanmış olan şair, onun mahremi olmuştur. Bu ilgi sayesinde bir süre sonra Enderun'da Hazine ağalığına tayin edilir. 1717 yılında padişahın emriyle Divan'ını tertib eder. Fakat aynı yıl kendisinin de bilemediği bir sebepten önce habs edilir sonra da sürgüne gönderilir. Sürgün olarak gönderildiği yer Teselya Yenişehiri'dir. Bundan sonra yazdığı şiirlerde artık gurbet, hasret ve suçunun ne olduğunu bilememekten doğan hayıflanmalar ağırlıklı yer tutar. Abbas Ağa'ya sunduğu bir kasidesinde,

**Habs nâmıyla eğer cennete girse âdem
Gülşen-i cennet olur başına anın zindân
Günehim neydüğünü bilmez iken kimse yire
Rûz'u şeb olmadayım nâveg-i sad-tâ'na
nişân
Döndüm ol Yusuf-ı güm-geşteye kim anı
Aziz**

Bî-günâh eyledi zindân-ı belâde iskân
şeklinde şikâyetler eder. Sürgün bulunduğu Yenişehir'le ilgili Şehr-engiz'inin sonunda bu sürgünün altı yıldır devam ettiğinden ve artık dayanma gücünün kalmadığından söz eder. Fakat bu yalvarışlar sonuçsuz kalmış ve şair ancak III. Ahmed'in Patrona Halil isyanıyla tahttan indirilmesi üzerine İstanbul'a dönebilmiştir (1730). Bundan sonra zaten çok yaşamamış ve 1732 yılında ölmüştür.

Vahid'in Divan'ı, Yenişehir'le ilgili Lâlezâr adlı bir şehr-engiz'i, Sergüzeşt-i Gârib-i Bağdad adlı manzum bir hikâyesi, III. Ahmed'in Serez ve Kavala'ya yaptığı seyahatin günlüklerinden meydana gelen Târîh-i Vahid Mahtumî adlı eserleri vardır.

Divan'ını tertib ettiği zaman devrinin meşhur şairleri olan Seyyid Vehbî, Râşid, Arpaeminizâde Sâmî ve İzzet Ali Paşa takrizler yazarak şairi göklere çıkarmışlardır. Bu takrizler Divan'ın Ali Emiri (nu: 491) nüshasında vardır. Mesela Vehbî onu

**Sohbeti reşk-i bezm-i Baykara
Şöyle hemdem ki pâdişâha sezâ
Lîk kimse tefevvuk etmez ana
Sözü üzre söz olamaz aslâ
La'l edler gâh söylese türkî
Acem ü Hind ü Özbek ü Türk'ü
Uyamaz ana kimse zezemede
Ayağın alamaz tekerlemede**
şeklinde övmektedir.

Daha önce ifade edildiği gibi şairimizin en müceyyiz vasfı hem Aşık hem de Divan şiiiri alanında manzumeler söylemiş olması yanında bunları iki farklı alan olarak telakki edip farklı tarzlarda değişik mahlaslar kullanmış olmasıdır. O, klasik tarzdaki örneklerde Vahîd, şarkı ve Âşık tarzı şiiirlerinde ise Mahtûmî muhlasını kullanmaktadır. Bununla birlikte her iki mahlası tam tersi bir biçimde kullandığı az sayıda şiiire de tesadüf edilebilmektedir. Şairimizin bu özelliği bilinmediği için onu klasik edebiyat mensupları birinci Halk edebiyatı ile uğraşanlar ise ikinci mahlasını göz önünde tutarak değerlendirmişlerdir. Köprülü'nün Saz Şairleri Antolojisi'nden beri devam eden bu ikilik Ali Canip Yöntem'in uyarısına rağmen devam etmektedir. (1)

Vahîd'in her iki tarzında da dikkatimizi çeken özellik, eskilerin merdâne olarak tanımladığı şekilde hâmaset tarafı ağır basan şiiirler söylemiş olmasıdır.

**Din uğruna geçip can ile serden
Adüvden intikam alanlardanız
Mansur ü muzaffer dönüp serferden
Bahadırıldanamalanlardanız**

Bunun yanında edebiyatımızın vazgeçilmez konularından olan sevda şiiirleri de onda sıkça karşımıza çıkar. Başta Lâle-zâr olmak üzere gezdiği yörelerin güzelerine şiiirler yazmaktan geri durmamıştır. İşte onlardan bir iki örnek :

**Bir şahin bakışım var idi kolda
Pervâz urup gitti kolumdan ol da
Baş yastıkta kulak seste göz yolda
İzzetli mihmânım ne zaman gelir?**

**Ben âşıkım bana kâr eylemez pend
Mümkün mi cürûau zabtçylemek bend
Olmuşum Mahtûmî-sıfat müstemend
Derdime dermânım ne zaman gelir?**

Kendi çağının örnekleriyle karşılaştırıldığında Vahîd'in klasik tarzda yazdıkları ikinci sınıf şiiirler olarak değerlendirilebilir. Bunların bir kısmı önceki ve çağdaşı şiiirlere naziredir. Bu şiiirler mana ve söyleyiş bakımından bir yenilik ihtiva etmekten çok geleniğin takipçisi olan örneklerdir. Bunlarda da çağının diğer ikinci sınıf örnekleri gibi ortak zihniyet ve hayat görüşü bahis konusudur. Yazımızı onun klasiz tarzdaki bir gazeliyle bitirelim.

**Yem-i eşkim hurûş-ı dehre kim seyl-êb
göstermiş
O sarrâfa nükûdun çün dür-i nâyâb
göstermiş
Lebi üzre niyâbın vaz'edip fikr eylemiş gûyâ
Tabîbim renc-i aşka çâre şehd-i nâb
göstermiş
Düşüp mikrâsdan yer yer ser-i zülfü
cemâline
Kitâb-ı hüsnüne ol vech ile hicâb göstermiş
Yazanlar vasf-ı hüsnün levh-i câna bin
nezâketle
Ruhun yâd edicek dem bir gül-i sırâb
göstermiş
Vahîd-i ter-zebân üstâdına eş'âr arz etmiş
O sarrâfa nükûdun çün dür-i nâyâb
göstermiş**

(1) Bkz. Büyük Türk Klasikleri, c. 6, s. 296; c. 7, s. 358.

Kaynaklar :

Râmiz, Adâb-ı Zurefâ, Üniv. Ktp. Ty.

Köprülü, Fuat. Türk Saz Şairleri III/ XVIII. Asır Saz Şairleri, İstanbul, 1962.

Yöntem, Ali Cânip. Hem Divan Hem Halk Şairi Vahid Mahtumi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi (İst. 1949), S 3-4, s. 267-274.

Büyük Türk Klasikleri, c. 6, s. 296; c. 7, s. 358.